

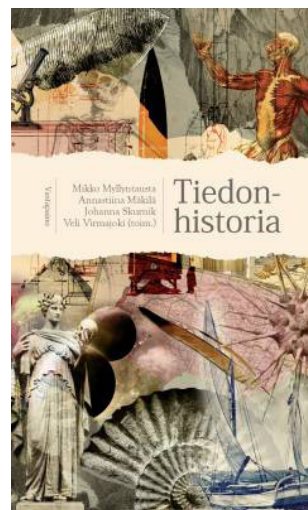
Kirja-arviot

Tiedosta, historiallisesti

Myllyntausta, Mikko, Annastiina Mäkilä, Johanna Skurnik ja Veli Virmajoki, toim. 2023. *Tiedonhistoria*. Tampere: Vastapaino. 377 s.

AV Villén

Viime vuosina on ilmestynyt useampikin historiantutkimuksen metodologiaa eli sen käsitteellisiä ja menetelmällisiä valintoja eri kanteilta esittelevä ja punnitseva suomenkielinen toimitettu artikkelikokoelma. Joissakin on koottu yksiin kansiin historiantutkimuksen eri suuntauksia käsitteleviä artikkeleita, kun taas toisissa huomio on kohdistettu yksittäisiin tieteenaloihin. Oman seurantani perusteella kulttuurihistorioitsijat ovat olleet erityisen aktiivisia jälkimmäisellä saralla. Jatkuvaa hämmennystä on kuitenkin tuottanut se, että sikäli kun taide- sekä musiikinhistoria ovat omia oppiaineitaan, niiden mahdollista metodologista erityisyyttä ei kyseisessä historiantutkimuksen uudessa aallossa juuri pohdita. Kaikista poikkitieteisyyden vaateista ja korulauseista huolimatta historiantutkimuksen sisäiset rajanvedot vaikuttavat olevan vahvoja, eikä humanistisyhteiskuntatieteellisen tutkimuksen väheksyntä auta asiaa, vaan pikemminkin lisää nurkkakuntaista kilpailua jatkuvasti niukkenevista voimavaroista.

Tiedonhistoria asettuu osaksi tätä "uutta aaltoa": toimittajiensa mukaan kokoelman tavoitteena on "tarjota suomenkielinen katsaus tämänhetkisistä tiedonhistorian tutkimuskysymyksistä ja kohdistaa katse myös tutkimusalan tulevaisuuteen kysyen, mitä uutta se tarjoaa jo olemassa olevien teorioiden, metodien ja käsitteiden rinnalle" (s. 11). Keskeinen rinnastus- ja vertailukohde *tiedonhistorialle* on luonnontieteellisesti virittynyt *tieteenhistoria*, jos kohta toimittajat tuovat esiin myös asiaan liittyvät kielelliset erot ja etenkin angloentrismin riskin: "Suomessa tieteenhistoriassa on pitkään tutkittu myös ihmistieteiden historiaa toisin kuin angloamerikkalaisessa maailmassa [...]. Tässä suomalainen tutkimusperinne muistuttaa saksalaisen maailman *Wissenschaftsgesichteä*" (s. 17).

Tieto, oppi

Kokoelman perusteella tiedonhistoria kohdistuu kuitenkin olennaisemmin kaikenlaisen tieteellisen tutkimuksen tuolle puolen jääviin tiedon muotoihin. Sikäli kun tiedettä tehdään

etupäässä numeroin, sanoin ja kuvin, odotin jälleen kerran – turhaan – huomion kiinnittämistä myös musiikilliseen tai muuten sanattomaan äänelliseen tietoon. Äänet ovat joissakin artikkeleissa läsnä lähes yksinomaan poliittisen osallisuuden tai sen puutteen merkityksessä, eivät akustisina edes silloin kuin ”äänitallenteet” mainitaan antropologisen esinekeruun täydentävänä dokumentaationa (s. 185).

Kokonaisuutta ajatellen kysymys ei ole pelkästään äänivaltaisuudesta vaan myös itse *tiedon* käsitteellistämisestä. Huomion kiinnittäminen muihinkin kuin tieteelliseen tietoon on aiheellista etenkin nykyisinä nopean – ja häiritsevimmillään hätäisen – tieteen, ”vaihtoehtoisten tosiasioiden” sekä opetusohjelmien dekolonisaation aikoina. Silti jäin kaipaamaan tiedon valtasuhteiden eli sen poliittisten ulottuvuuksien ohella myös tiedon ja tietämisen eri muotoja ja tapoja sekä yleisempiä tieto-opillisia reunaehtoja. Sana ”epistemologia” esiintyy kirjan sivuilla yllättävän harvoin ja keskeisesti johdannon ohella vain yhdessä, Johanna Skurnikin kirjoittamassa nimenomaan ”kolonialismin historian haastetta” käsittelevässä artikkelissa. Arvostelukappaleeni marginaaleihin ilmestyi suurehkoja kysymysmerkkejä myös siksi, että toistuvista tiedon ja vallan yhteyksiä koskevista toteamuksista huolimatta foucault’lainen tiedonarkeologinen ote loistaa poissaolollaan. Lisäksi ottaen huomioon sen, että kirjoittajat asemoivat itsensä historiantutkijoiksi, metahistoriallisen menneisyyttä koskevan tiedontuotannon kritiikin ohuus tai peräti olemattomuus hämmentää.

Kaikkien ei tietenkään tarvitse tukeutua Michel Foucault’n tai Hayden Whiten ajatuksiin, eivätkä nekään välttämättä kanna järkeä silloin, kun tieto-opilliseen pohdintaan otetaan mukaan erilaiset aistihavainnot. Näiltä osin uusmaterialistisesti ja jälkihumanistisesti suuntautuneet tutkijat saattaisivat kaivata perusteita sille, miksei kokoelmassa käsitellä muiden eläinten kuin ihmisen tapoja tuottaa tietoa – saati sitä, miten tällainen vaikkapa haistelemalla tuotettu tieto on eri aikoina nivoutunut ihmisen käsityksiin ja väitteisiin siitä, mitä (uskottava) tieto on. Tästä puolestaan myös uskontotieteilijöillä saattaisi olla sanottavaa, sillä eipä liioin uskonnon suhdetta tietoon suoraan tarkastella yhdessäkään artikkelissa. Johdannossa toimittajat toki asian nostavat esiin, vaikkakin hieman anakronistisin kalskahduksin: ”Uskonnolliset instituutiot ovat historiassa paitsi vastustaneet uutta tietoa myös toimineet tiedon tuottajina ja liikellepanijoina” (s. 36). Painottaisin jälkimmäisiä sekä kyseisten instituutioiden valtaa tiedon *määrittelyssä*, sillä muuten riskinä on, että ”uusi tieto” määritetty nimenomaan modernin ajan tieteenihanteiden perusteella. Kirkko ei omalta kannaltaan ole välttämättä vastustanut ”tietoa”, vaan ”harhaoppisuutta”, ja sikäli ollut – ideologisesti tai ainakin nimellisesti – yhteisen hyvän asialla. Ero nykypäivän yrittäjä- ja digiuskovaisiin on häilyvä.

Käsite, kategoria

Tiedon käsitteellistämisen ohella jäin miettimään johdannossa sekä jälleen Skurnikin artikkelissa esiintyviä huomautuksia termin operationaalistamisesta eli sen hyödyntämisestä analyttisiin tarkoituksiin. Tarkemmin sanottuna ja kirjoitettuna kysymys on siitä, onko tieto analyttinen ”käsite” (s. 10, 269) vai ”kategoria” (s. 25, 247). Tämän metodologiset seuraukset puolestaan ovat ratkaisevia: onko ”tieto” analyysin väline vai kohde? Sekä johdannon että Skurnikin artikkelin perusteella vastaus on selvä: jälkimmäinen. Johdannossa tiedonhistorian tutkimusasetelma muotoillaan kulttuurihistorioitsija Peter Burkeen nojaten seuraavasti: ”Tiedon nostaminen tutkimuskohteeksi tarjoaa mahdollisuuksia tarkastella tiedon rajoja, hierarkioita ja erilaisten tiedon tyyppien yhtäläisyyksiä” (s. 26). Skurnik puolestaan toteaa:

”Historiallisesti tarkasteltuna tietoa ei tule arvioida suhteessa totuuteen tai määritellä normatiivisesti” (s. 269).

Burke onkin yksi kokoelman tukipisteistä. Johdannon ohella hänen tuotantoonsa viitataan myös useissa artikkeleissa. Itse asiassa Annastiina Mäkilä huomauttaa masennus-käsitettä pohtiessaan käytännön ja teoreettisen tiedon välisestä erosta – eli miten ja mitä voi tietää, tai osata ja tietää – Burkeen nojaten: ”samanaikaiset tiedon kulttuurit saattavat olla keskenään kilpailevia tai jopa ristiriitaisia” (s. 115). Saara Penttinen puolestaan viittaa kurioositeettikokoelmista kirjoittaessaan Burkeen tieteen sosiaalishistorioitsijana, ja kokoelman epilogissa Veli Virmajoki korostaa tämän kokonaisvaltaista otetta: tällöin tiedonhistoria ”soluttautuu” muiden historia-alojen sisään ”alana, joka asettaa kaikenlaisen tiedon selitystä vaativaksi” (s. 333).

Itseäni tämä muistuttaa juuri kulttuurihistorian yhtäältä epämääräisestä mutta toisaalta kokonaisvaltaisesta otteesta: mikäli kulttuurihistoria kohdistuu arkeen ja merkitysten moneuteen – eikä suinkaan vanhoillisesti ”taiteeseen” – eri aikoina, mihin sitä tiedonhistorian rinnalla tarvittaisiin? Vaihtoehtoisesti voi toki kysyä, mitä uutta tiedonhistoria voisi tarjota? Tämän *Tiedonhistorian* toimittajatkin nostavat esiin. Heidän vastauksensa on: ”Tiedonhistorian tärkein anti liittyy mahdollisuuteen tarkastella tietoa ja tietämistä laaja-alaisina historiallisina ilmiöinä ja kehittää tietämisen historialliseen tarkasteluun käytettyä käsitteistöä” (s. 23). Edellisen osalta en hahmota olennaista eroa kulttuurihistoriaan ja jälkimmäinen puolestaan palautuu kysymyksiin oppihistoriallisesta ohuudesta.

Mestarit, uskalikot

Burke on selvästikin ollut auktoriteetti useammallekin kirjoittajalle, mutta tiedonhistorian mestariksi ylitse muiden nousee kuitenkin Lorraine Daston. En tunne hänen tuotantoaan, joten halukkaat tyrmätkööt arvioni asiantuntemattomana. Oli miten oli, vain kaksi kokoelman kirjoittajaa uskaltaa olla viittaamatta häneen: Leila Koivunen museokokoelmien ”liikkuvia esineitä” (s. 179) käsitellessään sekä aiemmin jo mainittu Skurnik. Koivusen artikkeli erottuukin joukosta ainakin itselleni sekä käsitteellisesti että tyylillisesti. Tällä tarkoitan sitä, että useammassakin artikkelissa Dastoniin viitataan lähes samoin sanakääntein, mikä kiellii tarpeesta täsmentää sekä kriittistä että kustannustoimituksellista asennetta. Kannustan kokoelman eli yksittäisten artikkelien sijaan kokonaisuuden toimittamiseen. En kiellä tutkijasukupolvien vaikutusta, sillä Koivunen on kokoelman ainoa varttunut tutkija, professori kaiken kukkuraksi – mikä ei tietenkään itsestään selvästi takaa laatua.

Oma loppupäätelmäni onkin, että kokoelma on toden totta ”saanut innoituksensa Turun yliopistolla vuodesta 2012 toimineen *Tiedepiirin* eli tieteen- ja tiedonhistorian tutkimusryhmän seminaareissa käydyistä keskusteluista” (s. 57). Kokoelmasta ja osasta artikkeleita toisin sanoen välittyy pikemminkin uutuudenviehättynyt innostus kuin oppihistoriallinen kriittisyys omaa alaa kohtaan. Kuten kaikissa toimitetuissa kokoelmissa, artikkelien taso vaihtelee. Toimittajista kolme on lopun esittelyjen perusteella vastikään väitelleitä ja yksi väitöskirjatutkija, joten suhtaudun *Tiedonhistoriaan* myös aina yhtä tarpeellisena uuden tutkijasukupolven antina tieteelliseen keskusteluun. Onnittelut saavutuksesta ovat siis paikallaan ja kaikesta esittämästäni kritiikistä huolimatta – tai pikemminkin sen pohjalta – uskaltautukoot toimittajat vastaaviin tieteellistä yhteisöä palveleviin julkaisutehtäviin jatkossakin.

Kirjoittaja on filosofian tohtori ja teologian maisteri, professori Taideyliopistossa ja johtaa kahta hanketta: "Musiikkiperinnön moninaisuus Suomessa" (Koneen Säätiö, 2023–2025) ja "Olfaktorinen kulttuurintutkimus" (NordForsk 2023–2025).